

ARTICLES CENTRALS

Pau i drogues a Colòmbia

Araceli Manjón-Cabeza Olmeda

Directora de la Càtedra Extraordinària “Drogues Segle XXI” de la Universitat Complutense de Madrid

Han passat dos anys des que, el 2 d'octubre de 2016, es va celebrar a Colòmbia el referèndum sobre els Acords de Pau firmats entre el Govern i les FARC; va guanyar el “No”, es va entrar així en una zona gris d'incertesa i va quedar palès que la societat colombiana estava dividida per la meitat. El cert és que, després d'incloure's algunes modificacions en el text dels Acords, es va aconseguir la seva aprovació i aplicació amb moltes dificultats sense encara saber, a dia d'avui, quina serà l'actuació del nou president Iván Duque. Recordem que Duque s'ha mostrat contrari al repartiment de terres que dissenyen els Acords de Pau i a les seves dues idees centrals: devolució als desplaçats de les terres arrabassades durant el conflicte i creació d'un fons de terres. D'altra banda, Duque és favorable a mantenir una política antidroga dura, sense que pugui descartar-se la tornada la fumigació amb glifossat per erradicar els cultius il·lícits de coca, la qual cosa equivaldria, entre altres, al retorn a l'acció antidroga submissa a la voluntat dels Estats Units. A més, la violència no ha desaparegut a Colòmbia i continuen sent assassinats activistes de drets humans i líders rurals.

Les terres i les drogues són cabdals per a la construcció de la pau i, a més, estan íntimament relacionades. El text dels Acords de Pau prioritza la substitució voluntària de cultius sostenibles, la presència institucional en zones conflictives i el desenvolupament humà integral, amb actuacions especialment en les bosses de pobresa i foment de la protecció dels drets humans; d'altra banda, els Acords contemplen la rebaixa de penes en matèria de trànsit i cultiu. Aquest enfocament de la política de drogues ja va ser anunciat pel president Santos a Nacions Unides l'abril de 2016; va ser un discurs potent en el qual va indicar que Colòmbia era propietària del seu

destí i responsable de prendre les seves decisions, separant-se del multilateralisme inútil, absurd i contraproduent que durant mig segle han imposat els EUA i Nacions Unides; com ja s'ha indicat, aquesta opció per una nova política de drogues no és la que preconitza l'actual president.

“ Terres i drogues són cabdals per a la construcció de la pau i estan íntimament relacionades ”

Ja abans de ser escollit, Duque va afirmar que els Acords de Pau generaven impunitat i debilitaven l'Estat de Dret; aquesta visió és fruit de no ser capaç d'entendre que en determinades situacions de postconflicte només és possible assolir la pau aplicant mecanismes de justícia transicional i reparació dels danys. Una cosa és la justícia ordinària que s'aplica estant vigent el conflicte, és a dir, penes molt greus que busquen la justícia absoluta i retributiva, però que no resolen la guerra i, una altra cosa molt diferent és la justícia transicional: es tracta del conjunt de mesures que permeten a societats trencades per la guerra, la desintegració nacional o la dictadura, transitar cap a la pau, la reconciliació o la democràcia. La reserva d'escons per als exmembres de les FARC, les penes mínimes o l'amnistia són el preu que ha de pagar-se per aconseguir la pau, aflorar la veritat, aconseguir la reparació i garantir la no repetició. Si s'hagués volgut aplicar la justícia ordinària, sobrarien els Acords, però la pau resultaria inassolible.

“ Insistir en les receptes prohibicionistes més rànries no resoldrà el problema. La guerra contra les drogues ha estat un fracàs i ha generat violència, inestabilitat, danys a la salut i al medi

ambient, violacions dels drets humans i corrupció ”

En realitat, el conflicte colombià inclou diversos conflictes; la violència política, el narcotràfic, la guerrilla i els paramilitars. Aquesta confluència d'actors –i, en ocasions, la vinculació entre ells– impedeix qualsevol solució que no es basi en acords, en els quals es cedeixi per possibilitar la vida política, es doni sortida als que van exercir la violència i s'actui decididament per compensar les víctimes de tants anys de conflicte. Els Acords de Pau són un edifici en el qual els diferents capítols són inseparables, és un tot o res; d'allà la frase que es repetia abans de la firma: “No hi ha res acordat fins que tot estigui acordat”. Els sis punts del text –reforma rural, participació política, fidel conflicte, drogues il·lícites, víctimes i verificació– no poden aïllar-se i cap no és prescindible, sinó que són tots necessaris per aconseguir l'objectiu final, és a dir, el final definitiu del conflicte i assolir la pau estable i duradora, amb garantia de no repetició. S'estableix especial vinculació entre els punts 1 –reforma rural– i 4 –solució al problema de les drogues il·lícites– fet que és lògic si es té en compte que el problema de la desposseïció de terres no és aliè als cultius il·lícits i a la seva persecució; cal tenir en compte que els esmentats cultius han provocat desplaçaments forçosos, igual que la fumigació aèria, que també és responsable de la desforestació d'algunes zones de cultiu. D'altra banda, és sabut que per a importants nuclis de camperols el cultiu de coca ha estat una opció de supervivència. Aquesta dada és molt rellevant ja que després de la suspensió de la fumigació aèria, els cultius de coca han crescut considerablement, cosa que els EUA consideren inacceptable; la qüestió serà afrontada pel nou Govern amb la represa de la fumigació aèria, no amb avions, sinó amb drons.

Caldrà esperar per saber si aquest retorn a les antigues polítiques antidroga anul·larà les mesures proposades pels Acords de Pau. De moment, el que sí que es pot afirmar és que insistir en les receptes prohibicionistes més rànries no resoldrà el problema, perquè ja sabem que la guerra contra les drogues ha estat un fracàs i ha generat violència, inestabilitat, danys a la salut i al medi ambient, violació de drets humans i corrupció. La idea que erradicant els cultius s'acaba amb el problema és falsa, perquè les actuacions sobre l'oferta, amb oblit conscient de la demanda, no han donat resultat;

això ja està constatat.

“ Si no hi ha sortida pels petits productors, si no recuperen les seves terres, si aquestes no es netegen de mines i no hi ha cultius alternatius, no s’aconseguirà trencar la cadena per la baula de la producció, imprescindible per a l’actuació del narcotràfic ”

En els Acords s’afirma que el Programa de Substitució de Cultius, que es basa en la substitució voluntària, és “un component de la Reforma Rural Integral”; realment és així i això podria estar en perill amb el retorn a mesures exclusivament repressives de prohibició. A més, el programa de substitució aniria precedit del desminatge dels territoris encara tacats de mines antipersones i munició activa. El programa contempla que en els casos de camperols que voluntàriament renunciïn als cultius de coca, no hi haurà persecució penal per les seves accions anteriors, la qual cosa resulta imprescindible perquè s’apropin als plans de substitució. Les solucions que es proposen busquen, a més, la protecció del medi ambient, una víctima més del narcotràfic i de la guerra sostinguda contra aquest. Tot això podria estar en risc si surt del full de ruta marcat pels Acords o si es prescindeix d’algun dels seus components. D’altra banda, tornar a sotmetre’s als desitjos dels EUA implicarà que Colòmbia es torni a percebre com un “territori problema” que requereix intervenció estrangera, quan del que es tracta és que s’actui com a “nació solució” a partir de les necessitats del país i no de les pretensions dels EUA.

Si no hi ha sortida pels petits productors de supervivència, si no recuperen o accedeixen a les seves terres, si aquestes no es netegen de mines i si no hi ha cultius alternatius, no s’aconseguirà trencar la cadena per la baula de la producció, imprescindible per a l’actuació del narcotràfic. És a dir, el retorn a les mesures tradicionals posa en risc la reforma rural i la pau. És cert que Colòmbia està

profundament dividida –el referèndum en va ser una bona prova- i que els Acords no satisfan a tothom – en alguns sectors hi ha un rebuig frontal; però també és cert que el manteniment de l'escenari anterior als Acords és inassumible. Els Acords no han de jutjar-se de forma simplista com a bons o dolents, sinó que han de ser vistos en el context que ha patit Colòmbia durant massa anys. Aquests Acords, tot i les seves possibles insuficiències i errors, són els únics que s'han assolit. Per això la qüestió és mantenir-se en la guerra i les seves múltiples violències o acceptar que els Acords són, a dia d'avui, l'única alternativa.

Fotografia: Policia Nacional Colombiana a Tumaco, plantació de Coca / Policía Nacional de los colombianos

© Generalitat de Catalunya